

наразі спортсменкам підтримувати оптимальну спортивну форму, покращує їх психологічну готовність до змагань і підвищує загальну стресостійкість.

3. Результати розробленої програми щодо корекції психічного стану баскетболісток четвертого року навчання вказують на позитивний приріст, що свідчить про те, що дана експериментальна програма може бути використана у подальшій підготовці спортсменів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галян І. Психологічний аналіз сутності саморегуляції як особистісної здатності. *Зб. наук. пр.: філософія, соціологія, психологія*. 2015. Вип. 20 (1). С. 154–161.
2. Коробейніков Г. В., Коробейнікова Л. Г., Козіна Ж. Л. Оцінка та корекція психофізіологічних станів у спорті. Харків: ХНПУ, 2012. 390 с.
3. Мітова О. О. Обґрунтування методичного підходу до розробки системи комплексного контролю підготовленості спортсменів в командних ігрових видах спорту (на прикладі баскетболу). *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр.* Вінниця: ТОВ «Планер», 2017. Вип. 4. С. 353–359.
4. Мітова О., Івченко О. Сучасний стан контролю рівня інтегральної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2014. № 3. С. 72–76.
5. Яцюк М.В. Психологія саморегуляції особистості. Вінниця: КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», 2017. 92 с.
6. Arrieta H., Torres-Unda J., Gil S. M., Irazusta J. Relative age effect and performance in the U-16, U-18 and U-20 European basketball championships. *Journal of Sports Sciences*. 2015. № 14. P. 1–5.

Попов Єгор, Кулик Ніна

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ У БАСКЕТБОЛІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПІДГОТОВКИ

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури

Анотація. У статті розглядається питання проблеми відбору у баскетболі як тривалому процесі навчання та спортивного тренування. Розглядається проблема спортивного відбору в баскетболі у різних зарубіжних країнах. Автором проаналізовані результати дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених до відбору у баскетболі.

Ключові слова: баскетбол, відбір, спортивна орієнтація, початкова підготовка, спортивна спеціалізація, етапи підготовки.

Popov Yehor, Kulyk Nina. Features of selection in basketball at different stages of preparation.

Abstract. The article examines the problem of selection in basketball as a long process of learning and sports training. The problem of sports selection in basketball in various foreign countries is considered. The author analyzed the results of the research of domestic and foreign scientists before basketball selection.

Keywords: basketball, selection, sports orientation, initial training, sports specialization, stages of training.

Постановка проблеми. Баскетбол є олімпійським видом спорту, а саме універсальним та ефективним засобом всебічного розвитку особистості. Високий рівень розвитку сучасного баскетболу потребує вирішенню різних проблем, перш за все відбір у баскетболі, організації навчально-тренувального процесу, використання різноманітних форм, методів, засобів тренування, рівень розвитку баскетболу на різноманітних змаганнях свідчить, про вдосконалення сторін підготовки гравці: фізичної, технічної і психологічної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці Родіонов А.В., Воронова В. І. (1989), засвідчили, що перший етап відбору є виявлення здібностей майбутніх баскетболістів і потрібно виявляти на перших етапах заняття спортом.

Дослідження науковців Николича А. (1984), Лосєвої І. (2000) зазначають, про різноманітність і суперечність різних підходів до проблеми спортивного відбору баскетболістів. В працях науковців Кочубея Ю. О. (2016), Данилова В.А. (2000), Власова А. М. (2004) розглянуто питання початкового навчання технічним і тактичним діям юних баскетболістів.

Слід зазначити, що поповнення збірних команд одарованими і перспективними спортсменами дуже тісно пов'язано з методами відбору та комплектування відділення баскетболу у ДЮСШ та СДЮШОР, які забезпечують підготовку кваліфікованих спортсменів, що достатньо володіють всіма видами підготовки баскетболіста та їх діями необхідними для реалізації в спорті.

Мета роботи: проаналізувати та узагальнити на підставі літературних джерел особливості відбору у баскетболі на різних етапах підготовки.

Згідно з метою роботи визначені **завдання:**

1. Вивчити та проаналізувати основи спортивного відбору у баскетболі.
2. Розкрити основні фактори та чинники відбору у баскетболі.

Результати досліджень. Аналіз та узагальнення літературних джерел показав, що у баскетболі основним фактором ефективного процесу багаторічного відбору і спортивної орієнтації – є наявність інформативних критеріїв та показників, що відображають довгострокову перспективу спортсмена [2; 4; 7].

Слід відмітити, що у системі багаторічної підготовки баскетболістів у відборі виділяють чотири етапи, які представлені у табл.1.

Таблица 1

Етапи відбору спортсменів у баскетболі

Етапи	Зміст
перший	початковий відбір для виявлення здібностей до занять баскетболом;
другий	визначення перспективності та диференціація (відбір) спортсменів за ігровими функціями (амплуа);
Третій	відбір у команди вищих розрядів;
четвертий	відбір у різні збірні команди для участі у змаганнях високого рівня.

Дослідження науковців: Лосєва І. В. (2000); Безмилова М.М., Мурзіна Є.В. (2016); Безмилова М.М. (2017), стверджують, що сенс першого етапу відбору лежить у наступному – це ступінь прояву найбільш прогно-

тично значущих ознак та показників розвитку організму майбутнього баскетболіста, що зумовлюють успішність занять цим видом спорту. Слід відмітити, що спортивні здібності багато в чому залежать від спадково зумовлених задатків, які відрізняються стабільністю, консервативністю.

Отже, слід враховувати як початковий рівень прояву необхідних здібностей, так і темпи зростання їх показників у спортсменів технічно складних (складнокоординаційних) видів спорту, зокрема і у баскетболі.

Склад і поповнення баскетбольних команд кваліфікованих спортсменів молодими гравцями тісно пов'язане з відбором та комплектування груп у спортивних секціях та ДЮСШ, завданням є підготовка висококваліфікованих спортсменів, які досконало будуть володіти сучасними прийомами гри і необхідної фізичною, тактичною, технічною, психологічною підготовкою [1; 3; 5].

Спостереження за баскетболістами показують, що юнаки, які займаються баскетболом виділяються серед своїх однолітків високим зростом, гарним фізичним розвитком, координацією рухів, рухливістю, психологічною стійкістю. Всі ці риси розвиваються під час регулярного тренування. Що дозволяє спортсменам добитися високих спортивних результатів [7].

Дослідження науковців Безмилова М. М., Мурзіна Є. В. [3], які стосувалися системи підготовки спортивного резерву та відбору баскетболістів у Литві зазначили, що масовість занять баскетболу у Литві є важливим фактором загального успіху, він має особливу адміністративну, фінансову, інформаційну підтримки з боку держави. Вчені засвідчили, що успішність виступу країни на міжнародній спортивній арені та чисельність спортсменів високого класу, підготовлених національною «школою спорту» є найкращим свідченням правильності обраної стратегії багаторічної підготовки, яка ґрунтується на чотирьох ключових факторах:

- раціонально побудованому тренувальному процесі та високому рівні професіоналізму тренерських кадрів;
- загальній популярності баскетболу в країні, історичних традиціях та популярності до виду спорту серед населення;
- ефективності функціонування системи управління баскетболом на всіх ієрархічних рівнях;
- організованому відборі баскетболістів та широкій мережі баскетбольних шкіл, клубів, великій кількості дитячо-юнацьких змагань.

Аналіз літературних джерел [2], що стосується відбору перспективних гравців у Франції представники технічного спортивного консульства та тренери національних збірних команд орієнтуються на наступні критерії:

- морфологічні дані та рівень функціональної підготовленості;
- швидкісні можливості (швидкість пересувань на майданчику, загальну рухливість, швидкість реакції);
- рівень розвитку інших рухових якостей;
- здатність до антиципації (уміння орієнтуватися на майданчику та передбачати найбільш вірогідні варіанти розвитку подій в процесі гри).

Бемілов М. М., Мурзін Є. В. [3], наголошують, що успіх у баскетболі у багатьох країнах складається з таких напрямків діяльності:

- ✓ концентрація найсильніших баскетболістів із кожної вікової категорії в рамках єдиних центрів підготовки,
- ✓ проведення масових змагань за територіальним принципом,
- ✓ об'єднання кращих гравців регіонів для подальшої участі у внутрішніх змаганнях країни,
- ✓ залучення до роботи з найбільш перспективними гравцями кращих тренерів,
- ✓ регулярний виступ молодих гравців у товариських турнірах національного та міжнародного рівня, що відповідно дає можливість набувати необхідного змагального досвіду. Вищезазначені напрями діяльності не потребують суттєвих фінансових та кадрових витрат і в той самий час можуть стати важливим підґрунтям майбутніх успіхів вітчизняного баскетболу.

Доведено, що відбір у баскетболі – багаторічний процес встановлення відповідностей інтересів і здібностей спортсменів до вимог баскетболу як виду спортивної діяльності. Необхідність відбору зумовлена тим, що кожний спортсмен може досягти високої спортивної форми і майстерності. Одним із головних завдань відбору – є пошук талантів, вибір кращих, одарованих дітей у спортивних секціях [5; 8].

У своїх наукових працях Булкина Н. П. (2009), наголошує, що відбір – є тривалий і багатоетапний процес реалізації комплексних заходів, спрямованих на оцінку перспективності юних баскетболістів і повноцінне комплектування навчальних груп.

Доведено, що у групи початкової підготовки приймаються практично всі бажані, так як цього вимагає педагогічна етика та психологічні закони спортивної орієнтації. Протягом перших двох місяців тренери ведуть спостереження за поведінкою і діяльністю дітей при виконанні різних вправ, їх свідомості й активності. За даними цих спостережень робиться попередній висновок про відповідність учнів основним вимогам баскетболу. У відповідності з програмою для відбір у групи початкової підготовки слід проводити в два етапи. Тривалість кожного етапу – навчальний рік. На першому етапі визначається придатність дітей до оволодіння грою в баскетбол. На другому році навчання виявляються здібності дітей до ефективних дій в умовах дефіциту енергозабезпечення організму, до прояву інтелекту, вольових якостей, самостійності, дисципліни, тобто тих якостей, що є провідними у баскетболі. Рівень фізичної і технічної підготовленості дітей визначається за допомогою представлених у програмі тестів [6].

Аналіз науково-методичних джерел [3; 8] показує, що в ігрових командних видах спорту на першому етапі багаторічної підготовки у віці 6-8 років складно встановити майбутніх спортсменів високого класу, виконати перспективну оцінку гравця практично неможливо.

У країнах колишньої Республіки Югославії відбір у групи починається з 10 років, а перші чотири роки діти навчаються технічним елементам, розвивають фізичні здібності, розвивають ігрову діяльність [8].

В ігрових командних видах спорту складність відбору становить де що, в підлітковому віці зміст гри починає наближатися до умов дорослого спорту. У

дітей 5–8 років тренування стосуються переважно фізичної й технічної підготовки. Складність технічної взаємодії, як гравця збільшуватися в навчально-тренувальному процесі набагато пізніше у спортсменів 14-17 років.

Спортсмени, яких за антропометричними, фізичними та технічними показниками вважали найперспективнішими в дитячому віці, утрачають свою перевагу над однолітками. Доведено, що баскетболісти, котрі були найрозвинутішими на попередніх етапах, можуть утратити свою перевагу й зупинитися за крок від спорту вищих досягнень. Саме в цей період часу досить легко зробити помилку та відібрати не найбільш обдарованих спортсменів, а найбільш зрілих біологічно. Спортсмени-ретарданти значно поступаються своїм одноліткам. Потрібен час для того, щоб спортсмен зміг проявити свій справжній потенціал [4; 11].

Канадський вчений Роджер Бернслі [9] у своїх наукових працях, дослідив, що вплив періоду народження дитини в рамках календарного року впливає на її потрапляння до складу команд у хокеї, футболі та інших видах спорту. Цей феномен отримав у спортивній науці назву RAE (relate age effect). «Вплив ефекту віку» проявлявся в тому, що діти, які народилися в першій половині календарного року, мали більше шансів потрапити до складу команди в ігрових видах спорту для участі в змаганнях. На рівні спорту вищих досягнень цей дисбаланс повністю зникав. Бажаючи успішно виступити на змаганнях, тренери віддають перевагу більш біологічно зрілим спортсменам. Вплив «RAE» доведено в багатьох командних ігрових видах спорту і в подальших дослідженнях. Таке існування подібного феномену існує й під час відбору та складу команд кадетських і юніорських у баскетболі.

За даними дослідженнями Безмилова М. М. (2017) стверджується, що перші міжнародні змагання з баскетболу для юнаків проводили у віці до 16 років. Засвідчили. Що практично всі команди які брали участь у цих змаганнях мали гравців близько 70–80 % дітей, які народилися в першій половині календарного року. Після виступу більшість юнаків зникають із системи підготовки резерву для спорту вищих досягнень уже на наступному етапі U – 18 років. Такий підхід використовують навіть у провідних баскетбольних країнах світу (Іспанія, Франція та ін.).

Дослідження проведенні зарубіжними науковцями [10], показали, що рівень прояву VO_2 у баскетболістів високого класу, які виступають на позиціях «важкого форварда» та центрального, не має такого значення порівняно навіть із чоловіками, які спортом не займаються. Захисники виконують великий обсяг бігової роботи, але жоден із фахівців не вказує на важливу роль показників функціональної підготовленості під час відбору в команду.

Фахівця з баскетболу Аріка Шівека [11], засвідчив, що показники фізичної підготовленості під час відбору баскетболістів на наступний етап уже на рівні кадетських збірних не можуть перевищувати 30 % від загального внеску чинників, які визначають перспективність гравця.

Отже, слід відмітити, що ефективність відбору баскетболістів системі багаторічної підготовки спортсменів залежить від наявності інформативних і надійних критеріїв (тестів) визначення спортивної обдарованості молодих виконавців, що в подальшому виявить найбільш

перспективних гравців для участі у змаганнях.

Висновки. Таким чином, на підставі аналізу літературних джерел та власної інтерпретації наукових даних можемо зробити висновок, що спортивний відбір – це процес пошуку найбільш обдарованих людей, здатних досягти високих результатів у обраному виді спорту. Відбір стає організаційною формою не тільки початкового етапу роботи зі спортсменом, він триває усе наступне спортивне життя.

У баскетболі в залежності від етапів багаторічної підготовки виділяють чотири етапи відбору: перший етап – початкового відбору для виявлення здібностей до занять баскетболом; другий етап – визначення перспективності та диференціація спортсменів за ігровими функціями (амплуа); третій етап – відбір у команди вищих розрядів; четвертий етап – відбір у різні збірні команди для участі у змаганнях високого розряду.

Перспективи подальшого дослідження будуть приставлені у розробці методики навчання складно-координаційним рухам ведення м'яча в процесі відбору у баскетболістів на етапі початкової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баскетбол: навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих закладах спортивного профілю / Поплавський Л.Ю., Маслово О.В., Безмилов М.М., Мітова О.О., Мурзін Є.В., Четвертак О.А., м. Київ. 2019. 166 с.
2. Безмилов М. М. Програма підготовки спортивного резерву та відбір баскетболістів у Франції. <http://www.infiz.dp.ua/misc-documents/2017-02/2017-02-02.pdf>.
3. Безмилов М. М., Мурзін Є. В. Система підготовки спортивного резерву та відбір баскетболістів у Литві. *Наука в олімп. спорті*. 2016. № 2. С. 32–38.
4. Безмилов М., Шинкарук О., Чжигон Ш. Особливості відбору баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. № 2(50). 2020. С. 93-102.
5. Білоконь В. П. Особливості спортивного відбору студентів баскетболістів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 8 (128). 2020. С. 20-22.
6. Мітова О.О., Сушко Р. О. Методи наукових досліджень у баскетболі [друге видання, доповнене та перероблене]. Дніпро: ТОВ підприємство «Дріант», 2021. 266 с.
7. Мозговий О. І. Особливості раннього спортивного відбору орієнтації і спортивної обдарованості юних спортсменів. *Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту*. 2006. № 8. С. 63–66.
8. Тітова Г.В., Осіпова І. В., Пастернацький В. В. Сучасні підходи до відбору дітей у баскетболі. *Інноваційна педагогіка. Теорія і методика професійної освіти*. Випуск 23. Т. 2. 2020. С. 113-119.
9. Barnsley R. H., Thompson A. H., Bamsley R. E. Hockey success and birthdate: The relative age effect. *Canadian Association for Health, Physical Education, and Recreation*. 1985. 51(1). P. 23–28. <http://doi.org/10.1177/1012690210371560>
10. Marinkovic D., Pavlovic S. The differences in aerobic capacity of basketball players in different playing positions. *Physical Education and Sport*. 2013. V. 11 (1). P. 73–80.
11. Shivek A. Player selection for young national teams in Israel. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=16DqwuHw6M>